

Research Paper

New Planning Principles for Rethinking the Theoretical Framework of the Rural Guide Plan

Somayeh Azizi¹, Farhad Azizpour^{2*}

1. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Science, Kharazmi University, Tehran, Iran

Email: std_somayehazizi@khu.ac.ir

2. (Corresponding author) Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Science, Kharazmi University, Tehran, Iran

Email: azizpour@khu.ac.ir

ARTICLE INFO

Keywords:

Principles of Planning,
Rural Development,
Rural Guide Plan.

Received:

xx March 2022

Received in revised form:

xx June 2022

Accepted:

xx August 2022

pp.x-xx

ABSTRACT

Rural Guide Plan, although it has created positive consequences, including the partial prevention of illegal constructions, the definition of the need and provision of uses and public services, and the order and coordination of the physical expansion in the village, has also had negative consequences for the village and the villagers. Considering the importance of Rural Guide Plan in planning the development of the country's villages and knowing the shortcomings and challenges facing the plan, it is necessary to provide a suitable planning framework for the Rural Guide Plan. In this regard, the current research is applied in terms of purpose and qualitative in terms of method (based on phenomenology). In the current research, the field method and semi-structured interview techniques were used to collect data in the form of snowball sampling. Interviews among experts (university professors, staff and organizational experts of executive bodies and experimental plan preparation consultants) who, in addition to expertise, have had years of executive work and high experience, and their opinions are definitely effective in formulating a suitable framework for planning guide plan in rural settlements of Iran. After conducting 30 interviews, theoretical saturation was achieved. The required data were coded and analyzed using MAXQDA software. The research results showed that in the rural guide plan, planning should be done with a community-oriented approach. This type of planning emphasizes fundamental principles such as integration, participation of local stakeholders, problem-centeredness, gradualism, and monitoring and evaluation.

Citation: Azizi, S., Azizpour, F. (2022). New planning principles for rethinking the theoretical framework of the rural guide plan. *Journal of Urban Tourism*, 10 (1), 1-27.

 <http://doi.org/>

Extended Abstract

Introduction

With half a century of planning experience, Iran is one of the most established countries in the planning field. However, the evaluation of the development plans shows that due to the dominance of the sectoral structure in the plans, the development indicators of the country's rural settlements still need to be in a suitable condition. The sectoral perspective, along with the maximum involvement of the government in rural development, leads to the exclusion of the participation of people, local institutions, and non-governmental organizations from the development process, consistency in the process of planning and service delivery, and increasing costs, wasting human, financial and social capital, finally creating fueled dissension and dissatisfaction among the people of the village. In other words, a vertical view has always accompanied the planning system. Undoubtedly, current and future challenges cannot be solved with yesterday's approaches, which have created today's problems. Therefore, according to the type of approach that governs the country's planning, it is inevitable that the method of rural planning will change, and the policies of the development programs in the territory will be reviewed. Therefore, the present research aims to determine the framework and principles of planning the development of rural settlements. This research has been conducted with an interpretive approach and qualitative methodology, and it aims to provide a platform to modify the conceptual and practical framework of the project or make a fundamental change in its framework for the trustees. Thus, it tries to answer the following fundamental question:

-What should be the appropriate conceptual framework for rural development planning at the local level?

Methodology

In the current research, the field method and semi-structured interview technique were used to collect data through snowball sampling. Interviews were conducted among experts. After 25 interviews, theoretical saturation was achieved, but for more

certainty, the interviews continued up to 30 people. In the qualitative methodology framework, MAXQDA software was used to analyze them based on grounded theory after data collection.

Results and discussion

The results obtained from the comparative studies indicate that, in general, the country's planning system is centralized, and plans and programs are within the framework of the national plan. In unsuccessful experiences, development plans and programs have been viewed as a physical and cross-sectional plan for a certain time, not as a document that defines the goals, missions, and policies of protection, development, and development of the village in an all-round way (social, economic, environmental and physical) should be considered. These plans should be considered as a guide to guide and monitor rural development in the framework of appropriate and useful planning. Despite this necessity, the research conducted in rural development planning has often emphasized the problems and issues and less to provide solutions. They have addressed these issues. Therefore, in the upcoming article, the researchers tried to present the conceptual framework of the Rural Guide Plan from the point of view of academic experts and executive bodies, being aware of the inadequacies and challenges facing the development plans of rural settlements (Guide Plan), and different from other researches, reach a new understanding of the planning framework through the interview method.

Conclusion

From the point of view of the interviewees of the upcoming research, planning should be community-oriented, which has a framework and principles such as the integration of development, monitoring, and evaluation of the rural development process, problem-oriented, gradualism, and the development of participatory management. In such planning, comprehensive rural attention, capacity development in rural areas, local participation of rural people, integrated rural development, etc. will be

emphasized. Plans are more efficient and effective when they are decided and implemented at the local level by local actors. Development plans at different scales should be comprehensive and coherent, consistent with each other, and able to formulate strategic visions for the respective region. Also, these programs should be a mirror to reflect local priorities and demands, and when formulating and implementing a local program, public support and participation are considered essential. Finally, Iran's local development programs should include rural areas' economic and social conditions in their agenda. Different rural areas have their own conditions, criteria, characteristics, and economic and socio-cultural requirements, and optimal mechanisms are determined according to the specific characteristics of each area. In fact, until the characteristics and conditions of each rural area are determined, it is impossible to provide a version to improve the Guide Plan or any other type of plan. The intended goals of an efficient and effective rural guide plan are not based on a static system. However, they are adapted and dynamic by developing according to local conditions and creating and strengthening local participation in the structure of rural areas. These programs should enable the participation of local and government institutions, which is the most important prerequisite for this participation in education.

Keywords

Principles of Planning, Rural Development, Rural Guide Plan.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تأیید شده نهایی قبیل

اصول برنامه‌ریزی جدید برای بازاندیشی چارچوب نظری طرح هادی روستایی

سمیه عزیزی^۱، فرهاد عزیزپور^{۲*}

۱- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: std_somayehazizi@khu.ac.ir
۲- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: azizpour@khu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
واژگان کلیدی: اصول برنامه‌ریزی، توسعه روستایی، طرح هادی روستایی.	طرح هادی، اگرچه زمینه‌ساز پیامدهای مثبتی از جمله جلوگیری نسبی از ساخت و سازهای غیرقانونی، تعریف نیاز و تأمین کاربری‌ها و خدمات عمومی و نظم و نسق بخشی به گسترش فیزیکی در روستا شده است؛ ولی پیامدهای منفی را نیز برای روستا و روستاییان به دنبال داشته است. با توجه به اهمیت طرح هادی در برنامه‌ریزی توسعه روستاهای کشور و با آگاهی از نارسایی‌ها و چالش‌های پیش روی طرح، ضروری است تا چارچوب برنامه‌ریزی مناسبی برای طرح هادی روستایی ارائه گردد. در این راستا پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش از نوع کیفی (مبتنی بر پدیدارشناسی) است. در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری داده‌ها از روش میدانی و فن مصاحبه نیمه ساختار یافته به صورت نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. مصاحبه از میان خبرگان (اساتید دانشگاهی، متخصصین ستادی و سازمانی دستگاه‌های اجرایی و مشاورین تجربی تهیه طرح) که در کنار تخصص، سال‌ها کار اجرایی و تجربه بالایی داشته‌اند و قطعاً نظرات آن‌ها در تدوین چارچوب مناسب برای برنامه‌ریزی طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی ایران اثرگذار و کلیدی است، انجام گرفت. پس از انجام ۲۵ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد؛ اما برای اطمینان بیشتر مصاحبه‌ها تا ۳۰ نفر ادامه یافت. داده‌های مورد نیاز با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودا کدگذاری و تحلیل شد. نتایج پژوهش نشان داد که در طرح هادی روستایی، برنامه‌ریزی باید با رویکرد اجتماع محور انجام شود. این نوع برنامه‌ریزی بر اصول بنیادینی مانند یکپارچگی، مشارکت دست‌اندرکاران محلی، مسئله محوری، تدریج گرایی و پایش و ارزشیابی تأکید دارد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۰۵	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۳/۱۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۰۵	
صص. ۲۷-۱	

استناد: .. (۱۴۰۲). اصول برنامه‌ریزی جدید برای بازاندیشی چارچوب نظری طرح هادی روستایی. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۱۰(۱)، ۱-۲۷.

 <http://doi.org/10.22059/JURBANGEO.2022.333648.1610>

مقدمه

امروزه وجود برنامه‌ریزی برای پیشرفت کشور ضروری می‌باشد، در این بین با برنامه‌ریزی خردمندانه می‌توان بر نابسامانی‌ها پایان داد. از نظر بسیاری از محققان خاستگاه تاریخی شیوه‌های برنامه‌ریزی از دو منبع برنامه‌ریزی کمونیستی شوروی سابق و برنامه‌ریزی کلان غربی سرچشمه می‌گیرند (شماعی و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۱). اولین کشوری که به مفهوم علمی اقدام به تهیه برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها کرد، کشور شوروی پس از انقلاب کبیر ۱۹۱۷ میلادی بود (رحیمی موفر، ۱۳۷۲: ۲۳). پس از جنگ جهانی دوم، سایر کشورها نیز فعالیت‌های برنامه‌ریزی را برای حل مشکلات روستایی خود آغاز نمودند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۲: ۴۲). موفقیت برنامه‌ریزی توسعه در کشورهای اروپایی سبب تشویق کشورهای در حال توسعه در راستای تهیه برنامه‌های عمرانی شد. اقدامات اولیه برای تهیه برنامه‌های عمرانی در کشورهای آسیایی چون فیلیپین، هندوستان، پاکستان و ایران آغاز گردید (سازمان ملل، ۱۳۷۰: ۸۸). در ایران اقدامات توسعه‌ای در روستاها (در مقیاس ۱:۵۰۰) البته با اولویت در توسعه کالبدی - فضایی بر اساس طرح هادی روستایی صورت می‌گیرد. در کشور ایران طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی (عناستانی و موسوی، ۱۳۹۶: ۵۷۰)، تلاشی سازمان‌یافته و فراگیر برای توسعه کالبدی-فضایی روستاها با اهداف مختلف مانند ایجاد زمینه توسعه و عمران، تأمین عادلانه امکانات، هدایت فیزیکی روستا، ایجاد تسهیلات برای بهبود مسکن و خدمات تهیه و اجرا شده است (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴: ۱۲۱). طرح هادی روستایی از برنامه دوم توسعه مورد توجه نظام سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بوده است و تا پایان سال ۱۳۹۹ برای ۳۹۴۶۵ تعداد روستای بالای ۲۰ خانوار، ۳۸۹۶۶ تعداد طرح هادی تهیه شده و در ۲۰۹۰۸ تعداد روستا به مرحله اجرا گذاشته شده است (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۴۰۰).

کشور ایران با داشتن نیم‌قرن تجربه برنامه‌ریزی، بر سابقه‌ترین کشورها در زمینه برنامه‌ریزی است؛ اما ارزیابی برنامه‌های توسعه نشان می‌دهد که به علت حاکم بودن ساختار بخشی بر تدوین برنامه‌ها، هنوز شاخص‌های توسعه سکونتگاه‌های روستایی کشور از وضعیت مناسب برخوردار نیستند (عزیزپور و محسن زاده، ۱۳۸۸). دیدگاه بخشی‌نگری همراه با حداکثر دخالت دولت در توسعه روستایی، موجب حذف مشارکت مردم، نهادهای محلی و سازمان‌های غیردولتی از جریان توسعه شده و ناهماهنگی در فرآیند برنامه‌ریزی و خدمات‌رسانی و افزایش هزینه‌ها، هدر رفتن سرمایه‌های انسانی و مالی و اجتماعی، سرانجام ایجاد شکاف و نارضایتی را میان مردم روستا دامن زده است. به دیگر سخن، نظام برنامه‌ریزی همواره با نگاهی عمودی همراه بوده است (زاهدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۲). با توجه به نوع رویکرد حاکم بر برنامه‌ریزی کشور که مسائل امروز را به وجود آورده‌اند، نمی‌توان چالش‌های فعلی و آتی را حل نمود. از این رو تغییر روش در برنامه‌ریزی روستایی و بازنگری در سیاست‌های برنامه‌های توسعه در پهنه سرزمین اجتناب‌ناپذیر است. پژوهش حاضر کوششی با هدف کشف اصول برنامه‌ریزی جدید برای بازاندیشی چارچوب نظری طرح هادی روستایی مبتنی بر نگرش خبرگان دانشگاهی و دستگاه‌های اجرایی است. این پژوهش با رهیافت تفسیری و روش‌شناسی کیفی انجام گرفته است و در صدد است تا بستری برای اصلاح چارچوب مفهومی و عملی طرح و یا تغییر بنیانی در چارچوب آن برای متولیان امر فراهم آورد. از این رو تلاش می‌کند به سؤال کلیدی زیر پاسخ دهد:

اصول برنامه‌ریزی جدید برای بازاندیشی چارچوب نظری طرح هادی روستایی مبتنی بر نگرش خبرگان دانشگاهی و دستگاه‌های اجرایی کدام‌اند؟

در زمان بررسی پژوهش‌های صورت گرفته، پژوهشی در گستره موضوع حاضر در دسترس پژوهشگران قرار نداشت؛ با این وجود با توجه به موضوع و میزان تناسب و ارتباط آن با پژوهش حاضر به چند نمونه از پژوهش‌های پیشین اشاره می‌شود. مجیدی (۱۳۹۹) در رساله دکتری خود با عنوان «چارچوب برنامه‌ریزی توسعه نقاط روستایی ناحیه شرقی استان گلستان»، به تحلیل فضایی سکونتگاه‌های روستایی در شرق استان گلستان، پرداخته است. این پژوهش ویژگی‌های روستاهای توسعه یافته در سطح بین‌المللی و ایران را شناسایی و تحلیل نموده است و با شناسایی عوامل مؤثر در توسعه

روستاهای ایران و در ناحیه شرقی استان گلستان، چارچوب توسعه روستایی موجود را ارزیابی نموده و در نهایت چارچوب توسعه مطلوب به منظور توسعه روستایی در منطقه مورد نظر ارائه کرده است.

از کیا و دیباجی فروشانی (۱۳۹۵) در مقاله «نقد برنامه‌های توسعه روستایی در ایران»، به این نتیجه رسیدند که قبل از انقلاب، برنامه‌های عمران روستایی، خصلتی متمرکز و از بالا به پایین، بدون مطالعات بومی، سطحی نگر به مسائل روستایی، دارای دید فنی و بدون نگرش جامعه‌شناسانه بوده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جامعه روستایی، ابتدا نوعی مشارکت فزاینده در قالب بسیج اجتماعی تجربه می‌شود که از تحول‌های سطح کلان جامعه بی‌تأثیر نیست. در این دوره، از نظام دیوان سالاری چندان خبری نیست؛ اما به تدریج، به تبع تحول‌هایی که به وجود می‌آید، الگوی مشارکتی باز هم حالت هدایت شده از بیرون را پیدا می‌کند. به طور کلی، در مطالعه برنامه‌های پنج ساله توسعه بعد از انقلاب نیز بازگشت از اجرای برنامه مصوب، محدود شدن به برخی اقدام‌های اجرایی و اجرای طرح‌های گذشته با وجود تغییر محتوای برنامه‌ها به روشنی دیده می‌شود. برنامه‌های توسعه روستایی، از اعتبارهای بودجه‌ای کافی برخوردار نیستند، بر اساس آسیب‌شناسی برنامه‌های پیشین نوشته نشده‌اند و در صورت عملی نشدن برنامه‌ها، هیچ ارگان یا نهادی پاسخگو نیست. به عبارتی، نبود دسترسی به اهداف، هیچ الزامی برای تصویب کنندگان ایجاد نمی‌کند.

سلطانی (۱۳۹۲) در مقاله «ارزیابی موانع فراروی طرح‌های آمایش سرزمین در ایران با رویکرد تلفیقی»، ترکیب و ترتیب موانع اصلی و فرعی فراروی تحقق طرح‌های آمایش سرزمین را نشان می‌دهد و نقش و اهمیت موانع اداری و ساختاری را در بین موانع مورد مطالعه (اقتصادی، جغرافیایی و سرزمینی، سیاسی و امنیتی، مطالعاتی و پژوهشی، اجتماعی و فرهنگی، اداری و ساختاری) بسیار برجسته می‌داند.

عزیزپور (۱۳۹۱) در مقاله «ضرورت بازاندیشی فکری در تهیه طرح هادی روستایی»، تحول و بازاندیشی در تفکر حاکم بر طرح هادی را امری محتوم و گریز ناپذیر می‌داند و ادامه می‌دهد که بسیاری از نظریه‌ها و رهیافت‌های فکری به علت تحولات گوناگون و همه جانبه در جامعه بشری، پاسخگو و راهگشا برای تبیین و حل مشکلات و نیازهای آن‌ها نیستند.

الیاس زاده مقدم (۱۳۹۰) در مقاله «بررسی و امکان‌سنجی جایگزینی الگوی برنامه‌ریزی ساختاری-راهبردی با الگوی برنامه‌ریزی جامع شهری در ایران با مطالعه‌ای تطبیقی و مقایسه‌ای»، به مرور متون جهانی و یافته‌های حاصل از بررسی نتایج عینی و کالبدی-فضایی طرح‌های جامع شهری پرداخته است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که الگوی برنامه‌ریزی جامع با توجه به نقص‌های اساسی که هم در مبانی نظری و هم در عرصه عمل توسعه شهری دارد، فاقد کارایی و کفایت لازم برای هدایت تحولات توسعه شهری است. در این بین رویکرد راهبردی بر اساس انعطاف‌پذیری، مبانی مشارکتی و آینده‌نگری، توان و ظرفیت لازم برای برنامه‌ریزی مطلوب و بهینه توسعه شهری در کشور را داراست.

اسدی و سعیدنیا (۱۳۸۹) در مقاله «نظریه‌های برنامه‌ریزی و زمینه‌های شکل‌دهنده آن‌ها از اوایل قرن بیستم تا اواسط دهه ۱۹۷۰»، با هدف بررسی توان تبیینی و تجویزی هر یک از نظریه‌های برنامه‌ریزی در قالب سه دوره تاریخی و نیز نشان دادن تأثیر عوامل و زمینه‌های مختلف معرفت‌شناختی و سیاسی و اقتصادی بر شکل‌گیری و اوج و افول هر یک از آن‌ها می‌پردازد.

سیف‌الدینی و پناهنده خواه (۱۳۸۹) در مقاله «چالش‌ها و موانع برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در ایران»، بیان می‌دارد که اصلی‌ترین مانع توسعه در کشور، به نظام برنامه‌ریزی آن برمی‌گردد. تمرکزگرایی، بخشی‌نگری، فقدان فرهنگ برنامه‌ریزی در سطوح مدیریتی، فقدان بسترهای قانونی، وابستگی به درآمدهای نفتی، نقصان منابع داده و اطلاعات، ضعف برنامه‌ها و کمبود نیروی متخصص در نظام برنامه‌ریزی از جمله ویژگی‌های این نظام برنامه‌ریزی بوده است. به علاوه، فقدان رویکرد حکمروایی خوب و همچنین عدم درک و یا درک ضعیف از اهمیت و ضرورت آن در برقراری نظام مطلوب مدیریت و برنامه‌ریزی این کمبودها را تشدید کرده است.

مبانی نظری

طرح هادی ماهیتاً مداخله‌ای از سوی دولت‌ها به منظور اصلاح ساختار روستا جهت فراهم نمودن و تسهیل فرایند توسعه روستایی است. چنین مداخله‌ای می‌تواند همواره تحت تأثیر نظریه‌ها، مکاتب و راهبردهای کلان توسعه حاکم بر نظام برنامه‌ریزی باشد. در این بین شناخت نظریه‌ها، مکاتب و رویکرد آن‌ها به توسعه روستایی به طور اعم و اصلاح ساختار کالبدی روستا به طور اخص می‌تواند پشتوانه نظری طرح‌های هادی را روشن نماید. بدین منظور، نظریات اختصاص داده شده به پژوهش حاضر، نظریات هنجاری است که دغدغه اصلی آن‌ها بهبود بخشیدن به عمل برنامه‌ریزی است و برای ارائه راهبردها و پیشنهادها در باب شناسایی اصول برنامه‌ریزی مطرح شده‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱. نظریات هنجاری

پارادایم	دوره نفوذ	مبانی فکری
برنامه‌ریزی بخشی	۱۹۲۰-۱۹۶۰	خردگرایی؛ تصمیم‌گیری از بالا به پایین و تمرکزگرا؛ تأکید بر نقش مسئولان محلی (شورا و دهیاری) بر جلب همیاری مالی و تأمین نیروی انسانی از مردم روستا؛ تنظیم روند تغییرات حال و آینده یک بخش معین اقتصادی و اجتماعی در چارچوب استراتژی توسعه ملی و هدف‌های از پیش تعیین شده.
برنامه‌ریزی فیزیکی - کالبدی	۱۹۲۰-۱۹۶۰	خردگرایی؛ نگاه فیزیکی به محیط؛ برنامه‌ریزی از راه تغییر و اصلاح کالبدی؛ تصمیم‌گیری از بالا به پایین و تمرکزگرا؛ تعیین قطعی کاربری زمین همراه با ارائه جداول و نقشه‌های تفصیلی.
برنامه‌ریزی جامع	۱۹۲۰-۱۹۶۰	خردگرایی؛ کمی‌گرایی؛ انعطاف‌ناپذیری؛ تخصص محوری؛ رویکرد فنی - ابزاری؛ قطعیت و تمامیت‌گرایی؛ توسعه همه جانبه کالبدی؛ مردم به عنوان منبع اطلاعات؛ ارائه ضوابط و مقررات همسان توسعه؛ ایدئولوژی‌گزینی، منسجم و تعیین شده از بالا؛ تصمیم‌گیری از بالا به پایین و تمرکزگرا؛ تعیین قطعی کاربری زمین همراه با ارائه جداول و نقشه‌های تفصیلی.
برنامه‌ریزی وکالتی	۱۹۶۰-۱۹۷۰	اجتماع محور؛ مشارکت جامعه مدنی؛ ایدئولوژی متنوع با دیدگاه‌های رقابتی و خواست عمومی؛ نقش برنامه‌ریز به عنوان وکیل در اجتماعات؛ پایبند بودن و تلاش برنامه‌ریز در جهت تحقق اهداف گروه.
برنامه‌ریزی سیستمی	۱۹۶۰-۱۹۸۰	خردگرایی؛ تخصص محوری؛ نگرش سیستمی به جهان؛ توسعه همه جانبه کالبدی؛ مدیریت علمی و فنی سیستم‌ها؛ کلی‌گرایی در رابطه با محیط سیستم، پرهیز از تفکر تک بعدی و یک سونگری؛ تصمیم‌گیری از بالا به پایین و تمرکزگرا؛ تهیه و اجرای انواع طرح‌های توسعه در مقیاس‌های مختلف و موضوعات متفاوت.
برنامه‌ریزی مشارکتی	۱۹۸۰	مداومت؛ کل‌نگری؛ اجتماع محور؛ کثرت‌گرایی؛ عقلانیت ارتباطی دموکراتیک؛ تعامل و مشارکت جامعه مدنی.
برنامه‌ریزی ارتباطی	۱۹۸۰	عدم تخصص محوری؛ تصمیم‌گیری از پایین به بالا؛ ارتباط مردم و برنامه‌ریزان؛ ایدئولوژی متنوع با دیدگاه‌های رقابتی و خواست عمومی؛ نقش برنامه‌ریز به عنوان مذاکره‌کننده و واسطه بین گروه‌های مختلف ذی‌نفع؛ تأکید بر برنامه‌ریزی دموکراتیک و مردمی با مشارکت مردم و گروه‌های مختلف.
برنامه‌ریزی استراتژیک	۱۹۸۰	نگرش راهبردی و تصمیم‌سازی؛ انعطاف‌پذیری؛ دموکراسی و مشارکت؛ تأکید بر ارزش‌های بومی و محلی؛ تلفیق اهداف کالبدی طرح‌ها با اهداف اقتصادی و اجتماعی؛ سطح‌بندی کلان و خرد؛ جدایی طرح‌های محلی از مراجع تصویب ملی؛ تفکیک برنامه‌ریزی به دو سطح برنامه راهبردی و اجرایی؛ روند برنامه‌ریزی بر پایه شناخت‌های معتبر و امکانات واقعی.
برنامه‌ریزی تعاملی	۱۹۸۰	مداومت؛ کل‌نگری؛ توسعه درون‌زا؛ دموکراتیک بودن؛ تعامل و مشارکت جامعه مدنی؛ طراحی یک آینده مطلوب و کشف راه‌های رسیدن به آن در مقابل پارادایم پیش‌بینی و آمادگی.
برنامه‌ریزی چند سطحی	۱۹۸۰	درگیر کردن مردم در حل مسائل؛ دربر گرفتن همه فرایندهای برنامه‌ریزی مکانی صرف نظر از سطح قلمروی برنامه‌ریزی.
برنامه‌ریزی محلی	۱۹۸۰	غیر متمرکز؛ مشارکت مردمی؛ عدم تخصص محوری؛ تصمیم‌گیری از پایین به بالا؛ هماهنگی در برنامه‌ریزی بین بخشی و چندبخشی؛ یکپارچگی بخشی (بین بخشی) سرزمینی (افقی و عمودی) و سازمانی.

برنامه‌ریزی کاربری زمین	۱۹۸۰	خردگرایی؛ نگاه فیزیکی به محیط؛ توسعه همه جانبه کالبدی؛ تصمیم‌گیری از بالا به پایین و تمرکزگرا؛ سامان‌دهی مکانی و فضایی فعالیت‌ها و عملکردها بر اساس خواست‌ها و نیازهای جامعه.
برنامه‌ریزی گام به گام	۱۹۸۰	تصمیم‌گیری گام به گام؛ توسل به اقدامات خرد و تدریجی؛ تصمیم‌گیری بر مبنای سنجش مزایای نهایی تعداد محدودی از گزینه‌ها؛ تعیین برنامه‌ها و سیاست‌ها در مقاطع زمانی کوتاه‌مدت با توجه به تغییرات و شرایط.

منبع: (رضوانی، ۱۳۹۳: ۱۶۷ و ۱۲۳؛ مطیعی لنگرودی و یاری، ۱۳۸۹: ۴۸؛ اسدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۵؛ طالب، ۱۳۹۹: ۴؛ اجالایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۴۳ و ۲۴۹ و ۲۰۵ و ۲۱۷؛ عزیزپور، ۱۳۹۱: ۸۴-۸۳؛ صادقی زرقری، ۱۳۹۲: ۳۲؛ ایمانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۴؛ رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۱؛ آسایش، ۱۳۹۳: ۱۷۸-۱۷۷؛ رضوانی، ۱۳۹۰: ۴۸؛ متوسلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۹؛ حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۳)

بررسی نظریه‌ها نشان می‌دهد که دو جهت‌گیری سنتی (تصمیم‌گیری از بالا به پایین، تخصص و تمرکز گرایی، توجه به وجه کمی و ساختاری فضا و...) و جایگزین (کثرت گرایی، کیفی گرایی، گفت‌وگو، نفی نگاه فن‌سالارانه و...) بر برنامه‌ریزی وجود دارد. در این پژوهش ارزیابی انجام گرفته توسط محققین نشان می‌دهد که اصول طرح هادی روستایی مبتنی بر جهت‌گیری سنتی به برنامه‌ریزی است.

روش پژوهش

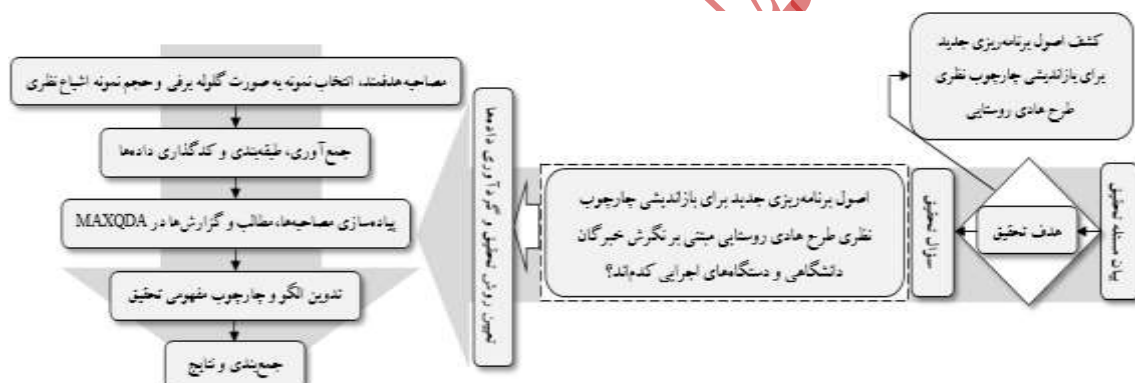
در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری داده‌ها از روش میدانی و فن مصاحبه نیمه ساختار یافته به صورت نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. مصاحبه از میان خبرگان (اساتید دانشگاهی، متخصصین ستادی و سازمانی دستگاه‌های اجرایی و مشاورین تجربی تهیه طرح) که در کنار تخصص، سال‌ها کار اجرایی و تجربه بالایی داشته‌اند و قطعاً نظرات آن‌ها در تدوین چارچوب مناسب برای برنامه‌ریزی طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی ایران اثرگذار و کلیدی است، انجام گرفت. پس از انجام ۲۵ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد؛ اما برای اطمینان بیشتر مصاحبه‌ها تا ۳۰ نفر ادامه یافت. ویژگی‌های جامعه هدف پژوهش به شرح جدول شماره ۲ است.

جدول ۲. ویژگی‌های جامعه خبرگان

تعداد	مدرك تحصیلی	محل کار	گروه
۱۱ نفر	دکتری با متوسط سابقه ۲۵ ساله در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی - صاحب تألیف	دانشگاه خوارزمی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه تهران، دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب، دانشگاه علم و صنعت ایران	اساتید و هیئت علمی دانشگاهی
۹ نفر	کارشناس ارشد و دکتري با متوسط سابقه ۳۰ ساله در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، توسعه و ترویج روستایی، شهرسازی - صاحب تألیف	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، مؤسسه توسعه روستایی، بنیاد مسکن، دهیاران برگزیده، وزارت کشور	متخصصین ستادی و سازمانی
۱۰ نفر	کارشناس ارشد با متوسط سابقه ۱۸ ساله در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، طراحی شهری - صاحب تألیف	مهندسين مشاور تهران، مهندسين مشاور ایران، مهندسين عمران ایران	مشاورین تجربی

در چارچوب روش‌شناسی کیفی پس از جمع‌آوری داده‌ها، به منظور تحلیل آن‌ها مبنی بر پدیدارشناسی از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شد. پدیدارشناسی رویکردی استفهامی و مسئله محور است که به ایجاد ساختار نظری یک مسئله

کمک می‌کند (محمدپور، ۱۳۹۲: ۷۷). در این فرایند مطابق نظر کربین و استراوس^۱ داده‌ها با سه مرحله کدگذاری باز (استخراج مفاهیم اولیه)، کدگذاری محوری (استخراج مقولات عمده) و کدگذاری گزینشی (تعیین مقوله هسته‌ای) شناسایی شده و دسته‌بندی می‌شوند (کربین و استراوس، ۲۰۱۹: ۵۵). سپس مدل نظری مبتنی بر خروجی داده‌ها ارائه می‌گردد (ماکسول^۲، ۲۰۱۹: ۱۵۱). در مرحله کدگذاری باز از طریق شواهد ۸ واحد معنایی استخراج شدند و در مرحله کدگذاری محوری به ۵ مقوله عمده انتزاع یافتند که مقولات اساسی پژوهش را شامل می‌شود. سپس مقولات استخراج شده در مرحله کدگذاری محوری، بر اساس پیوستار و منطق معنایی در قالب خط داستان با یکدیگر در ارتباط قرار گرفتند و اصول برنامه‌ریزی را تشکیل دادند. در پژوهش حاضر با حفظ مستندات در تمام مراحل پژوهش، همچنین هدایت پژوهش بر اساس طرح تحقیق، ضبط و مکتوب کردن و بازبینی گفته‌های مکتوب با مصاحبه کنندگان قبل از تجزیه و تحلیل و همچنین مشورت و بهره‌جستن از نظرات برخی از مصاحبه شونده‌گان در تحقیق پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، قابلیت پیگیری و ارزیابی میزان دقت در مراحل کار فراهم آورده شد و به موثق بودن روایی پژوهش کمک کرد. از آنجایی که پایایی هم‌زمان بر پایایی دو زمانی ارجحیت دارد (استراوس و کربین، ۱۳۹۵: ۱۰۱)، در این پژوهش پایایی نیز هم‌زمان از طریق بازبینی مجدد کدهای اختصاص داده شده توسط مصاحبه شونده‌گان و تأیید و یا رد آن انجام شد. مدل عملیاتی پژوهش در شکل شماره ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. مدل فرایندی انجام پژوهش

یافته‌ها

بعد از استخراج اطلاعات حاصل از مصاحبه، مقولات اصلی، خرده مقوله و واحدهای معنایی استخراج شدند (جدول شماره ۳).

جدول ۳. مقوله‌ها و خرده مقوله‌های استخراج شده از داده‌های کیفی

^۱ Corbin & Staruss

^۲ Maxwell

مقوله‌های محوری	واحد‌های معنایی	شواهد
یکپارچگی	توجه به تمام ابعاد روستا	داشتن دید کلی و سیستمی به محیط روستا و عدم توجه به یک بعد خاص؛ توجه به تعامل ساختار و کارکرد روستا
پایش و ارزشیابی	نظارت و ارزیابی تهیه و اجرای طرح	الزام بنیاد مسکن به انجام مطالعات ارزیابی دقیق در مقاطع قبل و بعد از انجام مطالعات؛ شفاف سازی واقعی پیامدهای ناشی از اجرای طرح‌ها و برنامه‌های عمرانی؛ جلوگیری از ورود عناصر و قوانین مکتوب شهری به حوزه روستایی؛ استفاده از طرح پایلوت در برنامه‌ریزی
مسئله محوری	توجه به الزامات محلی	توجه به قابلیت‌های روستاها؛ توجه به دانش بومی؛ توجه به ساختارها و کارکردهای خاص هر سکونتگاه روستایی؛ توجه به تفاوت‌های مکانی - فضایی و تنوعات بارز محیطی - اکولوژیک؛ لزوم توجه و تأکید مشاورین بر تقویت مفاد و دستورالعمل‌های عمرانی و اجرایی بر اساس ویژگی‌های محیطی حاکم بر هر منطقه؛ تهیه طرح متناسب با مسائل و ویژگی‌های هر روستا؛ طرح و تدوین طرح بر اساس واقعیت‌های محیطی - مکانی مناطق مختلف؛ توجه کافی به شرایط محلی و نیازهای روستاییان در طراحی و اجرا و تدبیر مسائل روستایی
تدریج گرایی	کشش و انعطاف‌پذیری هم‌زمانی تهیه و اجرای طرح‌های	انعطاف‌پذیری در برنامه‌ها تخصیص اعتبار مناسب برای تهیه و اجرای طرح؛ کاستن از فاصله زمانی بین زمان تهیه و اجرای طرح؛ داشتن جدیت و قاطعیت در اجرای طرح
افزایش مشارکت جامعه محلی در فرایند تصمیم‌گیری	کاهش دخالت دولت؛ انجام روش ارزیابی مشارکتی روستایی؛ خوداتکایی محلی در فرایندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در سطح روستا؛ ایجاد انگیزه مشارکت در روستاییان؛ به کارگیری نیروهای محلی در تهیه و اجرای طرح؛ تقویت شیوه‌های نظارتی در اجرای طرح هادی از طریق نهادهای مردمی و محلی؛ بالا بردن میزان کیفیت و کمیت مشارکت مردم در فرایند تهیه و اجرای طرح؛ دربر گرفتن تمامی دست‌اندرکاران کلیدی (ذی‌نفعان و ذی‌نفعان)؛ عدم تمرکزگرایی در نظام سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی؛ شراکت مردم با دولت و شراکت دولت با مردم؛ ظرفیت‌سازی نهادی و قانونی برای تسهیل و افزایش مشارکت مردمی به منظور انطباق نتایج هر طرح با خواسته‌ها و نیازهای ذی‌نفعان	
مشارکت دست‌اندرکاران محلی	آموزش و اطلاع‌رسانی به جامعه محلی	توانمندسازی و ظرفیت‌سازی علمی و فنی جامعه روستایی کشور؛ افزایش سطح آگاهی و شناخت مردم محلی از طرح هادی و اهداف آن؛ ایجاد یادگیری اجتماعی در روستاییان؛ تربیت نیروهای متخصص و کارشناس در نواحی روستایی؛ اطلاع‌رسانی مناسب به مردم در مراحل مختلف طرح به شکل هدفمند و منسجم؛ برپایی کارگاه‌های آموزشی و مشورتی به صورت مدون و سازمان‌یافته برای دست‌اندرکاران طرح؛ توسعه و تقویت نظام فنی و مهندسی روستایی
هم‌افزایی و همگرایی دستگاه‌های اجرایی	تقویت تعاملات بین دستگاه‌های اجرایی؛ ایجاد هماهنگی لازم میان ارگان‌ها و سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی متولی امور روستایی با بنیاد مسکن؛ نگاه فرا بخشی در توسعه روستایی توسط دستگاه‌های اجرایی؛ تدوین قوانین و مقررات لازم برای همکاری‌های بین بخشی؛ تغییر برنامه‌ریزی و اجرای طرح هادی از حالت بخشی به صورت یکپارچه؛ متمرکز کردن همه امور روستاها در یک وزارتخانه و سازمان و تشکیل سازمان توسعه و عمران روستایی	

در ادامه ارائه یافته‌ها، به تشریح و تفسیر هر یک از اصول برنامه‌ریزی پیشنهادی طرح هادی روستایی از نگاه مصاحبه شونده‌گان پرداخته می‌شود و نقل قول‌هایی نیز به عنوان مصداق تحلیل مطرح می‌گردد.

• یکپارچگی

سکونتگاه‌های روستایی همچون تمام پدیده‌ها و واحدهای مکانی-فضایی در واقع نظام‌هایی هستند که اجزای آن با یکدیگر در کنش متقابل بوده و هر گونه تغییری در یک جزء به سایر اجزا منتقل می‌شود. اگر جزء یا بخشی از نظام، به گونه‌ای هماهنگ و همسو با سایر اجزاء یا بخش‌ها عمل نکند، عملکرد نظام در کل مطلوب نخواهد بود. توسعه یکپارچه روستایی از آنجا که بر هماهنگ سازی تمام جنبه‌ها و اجزای زندگی و فعالیت و بهره‌گیری از منابع انسانی و محیطی تأکید می‌ورزد، اصولاً رویکرد سیستمی به شمار می‌رود. در این باره یکی از آقایان کارشناس دستگاه‌های اجرایی با ۴۵ سال سن عقیده دارد:

«... توسعه یکپارچه روستایی، تمام جنبه‌های توسعه شامل دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی-اقتصادی جامعه روستایی، حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع پایه در جهت توانمند کردن مردم روستایی، توسعه و گسترش مشارکت روستاییان، توسعه فرصت‌های برابر روستایی از نظر دسترسی به خدمات و منافع و ارتقای همه جانبه کیفیت زندگی روستایی را مد نظر قرار می‌دهد...»

یکی از شرکت کنندگان آقا و عضو هیئت علمی دانشگاهی با ۵۳ سال سن نیز عنوان کرد:

«... بایستی همه بدانیم که بخشی نگری به توسعه متوازن آسیب می‌زند. بخشی نگری به تدریج سازمان‌ها را نسبت به یکدیگر بدبین ساخته و از گسترش اعتماد و سرمایه اجتماعی بین سازمانی جلوگیری می‌کند. این گونه می‌شود که در فرهنگ سازمانی ایران، مدیران به عوض همکار به رقبا سازمانی یکدیگر بدل می‌شوند. ما همواره به زبان‌های مختلف از خلأ تفکر، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و ارزیابی عملکرد مبتنی بر میان بخشی نگری نالیده‌ایم، اما به اندازه کفایت درباره ساز و کارهای پیدایش این وضعیت و عوامل تداوم بخش آن دانش تولید نکرده‌ایم و حتی می‌توان گفت این موضوع به عنوان مسئله‌ای حساس و تعیین کننده در سرنوشت توسعه کشور طرح نشده است. هدف برنامه‌ریزی و اجرای طرح باید توسعه زندگی مردم روستا باشد، بنابراین نیاز است تا برنامه‌ریزی و اجرای طرح هادی از حالت بخشی خارج شود و به شکل یکپارچه و مبتنی بر مشارکت مردم و نهادهای محلی درآید...»

• مشارکت دست‌اندرکاران محلی

در سکونتگاه‌های روستایی به عنوان یک نظام، گروه‌های محلی می‌بایست از توانایی و ظرفیت کافی برای سازمان دادن به تلاش‌های جمعی، مشارکت در مراحل مختلف شناخت مسئله و برنامه‌ریزی جهت حل آن‌ها، کنترل و بسیج منابع، برخوردار بوده و از سوی سازمان‌ها نیز حمایت شوند. با توجه به اینکه مردم ذینفع اصلی در این فرایند هستند، لذا هر گونه برنامه‌ریزی و شکل‌گیری سازمان‌های اجتماع محور می‌بایست مبتنی بر مالکیت و مدیریت مردم باشد تا بتوانند بستر مناسبی را برای تحقق عدالت ایجاد نموده و نیز ضامن حفظ حقوق ذی‌نفعان گردد. سازمان‌های متولی نیز درباره منافع و تبعات انتخاب‌های فراروی جامعه، به طور شفاف و به اندازه کافی اطلاع‌رسانی کرده تا گروه‌های اجتماعی قادر به تصمیم‌گیری و انتخاب آگاهانه شوند. در این چارچوب اجتماع توانمند شده توانایی‌ها و مشکلاتش را خود تعریف می‌کند، نیازها، اولویت‌ها و تصمیم‌گیری‌ها را در اجتماع محلی بیان می‌کند و در پروژه، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی تمام برنامه‌ها و مداخلات تأثیرگذار بر اعضا و محیط پیرامونش مشارکت می‌نماید. اساس این رویکرد یک تغییر نگرش از روش سنتی به مشارکت اجتماعی است. یکی از مشارکت کنندگان آقا که ۴۷ سال سن داشته و در یکی از شرکت‌های مهندسی مشاور مشغول به کار بوده، عنوان کرده است:

«... روستاییان به دلیل اینکه خودشان را تأثیرگذار و ذی‌نفع در این فرایند احساس نمی‌کنند، با اهداف مورد نظر دولت همراهی نمی‌کنند و این عدم همراهی نتیجه‌اش این است که اقدامات دولت تأثیرگذار نباشد. تلاش‌هایی که تا به حال دولت

انجام داده است، به خاطر رویکرد از بالا به پایین و رویکرد کتدرلی جوابگو نبوده است. ظرفیت‌سازی نهادی و قانونی برای تسهیل و افزایش مشارکت مردمی در روند توسعه همه جانبه نقاط روستایی ضرورت دارد. در این زمینه نیاز است تا نظام برنامه‌ریزی کشور از نظام متمرکز (از بالا به پایین) به غیر متمرکز (از پایین به بالا) در جهت مشارکت هر چه بیشتر روستاییان در تهیه و به تبع آن اجرای طرح تغییر یابد...».

آقای ۵۷ ساله و کارشناس دستگاه اجرایی و همچنین عضو هیئت علمی دانشگاهی اظهار داشت:

«... برنامه‌ریزی متمرکز و فن محور نمی‌تواند تحولات اساسی را در روستاهای کشور به دنبال داشته باشد. در واقع تا زمانی که تمامی ذی‌نفعان محلی به ویژه افراد صاحب‌نظر و تحصیل‌کرده در فرایند تهیه و اجرای طرح قرار نگیرند، نه تنها حس مشارکت و مسئولیت‌پذیری مردم تقویت نمی‌شود، بلکه بی‌تفاوتی نسبت به همکاری و همفکری در اجرای برنامه‌ها و حفاظت از دستاوردهای طرح‌ها ایجاد می‌شود. چون با چنین رویکردی، مردم طرح را متعلق به خود نمی‌دانند. ضروری است متولیان و دست‌اندرکاران بنیاد مسکن، ضمن توجه به علاقه و تعهد جامعه محلی به مشارکت، به حق تصمیم‌گیری و انتخاب جامعه محلی پایبند باشند؛ بنابراین الگوی توسعه پایدار محلی مبتنی بر برنامه‌ریزی مشارکتی مورد توجه قرار گیرد. در این راستا بهره‌گیری از نهادهای محلی به دلیل شناختی که از مردم روستایی خود دارند، می‌تواند زمینه اجرای بهتر طرح را در روستا ایجاد کنند و به نوعی تسهیل‌کننده روند توسعه در روستای خود باشند...».

یکی از اساتید دانشگاهی آقا با ۴۹ سال سن، اظهار نیز داشت که:

«... یکی از الزامات در تدبیر طرح‌ها و برنامه‌های روستایی، ایمان داشتن به ضرورت جلب مشارکت مردم محلی در همه مراحل برنامه‌ریزی (از نیازسنجی و اولویت‌بندی نیازها تا تدوین برنامه و اجرا و ارزیابی آن) و داشتن مهارت‌های کافی در جلب مؤثر این مشارکت است. در حال حاضر رویکردهای تکنوکراتیک و دولت-رعیتی در دستگاه‌های اجرایی در زمینه طراحی و اجرای طرح هادی روستایی حاکم است و این امر، روستاییان را اغلب به عناصر منفعل که منتظر حمایت‌ها و کمک‌های دولت هستند، تبدیل نموده و اثربخشی طرح مذکور را به شدت کاهش داده است...».

• مسئله محوری

عملکرد طرح هادی بایستی متأثر از وضعیت محیط بیوفیزیکی، قوانین مورد استفاده، وضعیت سیاسی-اقتصادی و وضعیت بستر اجتماعی-اقتصادی باشد (کادیربی‌اوگلو و اوزرتان، ۲۰۱۵: ۱۵۹). در حالی که این طرح با عدم توجه کافی به واقعیت‌ها و ارائه طرحی در یک فضای آرمانی و بدون در نظر گرفتن اقتضائات جغرافیایی، کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و غیره موجب نارسایی‌ها و معضلاتی در روستاها می‌شود. آنچه ما در روستاها با آن مواجه هستیم، نتیجه اتخاذ سیاست‌ها و تصمیم‌های شتاب‌زده و موردی توسط نهادها و سازمان‌های مسئول همچون بنیاد مسکن است. به نظر می‌رسد راه‌برون‌رفت از وضعیت کنونی، تهیه طرح بر اساس نیاز و مسئله روستاییان در تمامی مراحل برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت بر طرح هادی روستایی باشد. در این خصوص راه‌درازی در پیش است که جز با همت و اقتدار مدیران و مسئولان و در قالب یک برنامه منسجم و همه‌جانبه و با تأکید بر جنبه مشارکتی برنامه‌ریزی میسر نخواهد بود. هرچه تفکرات مسئولان با اندیشه‌ها و باورهای روستاییان از نزدیکی و همخوانی بیشتری برخوردار باشد، میزان موفقیت برنامه‌ها بالاتر خواهد رفت و اجرای کار از ضریب اطمینان بیشتری برخوردار خواهد بود؛ بنابراین تبیین سیاست می‌بایست بر اساس شناخت نیازها، باورها و مشکلات روستاییان پایه‌گذاری شود تا در اجرا با کمترین چالش مواجه گردد. در این زمینه مصاحبه‌شونده آقای ۴۷ ساله و از اساتید دانشگاهی بیان داشت:

«... بیشتر ضوابط طرح هادی هم‌راستا، همسو و سازگار با خواسته‌ها و نیاز روستاییان نیست. هر منطقه وضعیت و شرایط متفاوتی دارد در حالی که شرح خدمات طرح هادی در سطح کلان برای همه مناطق شبیه به هم و یک دست وضع شده است...».

یکی از مشاوران طرح هادی با ۵۴ سال سن نیز در این باره می‌گوید:

«... نیاز است برای استمرار اثربخش تر طرح هادی روستایی نسبت به تجدید نظر در شرح خدمات این طرح و تدوین آن بر اساس واقعیت‌های محیطی - مکانی مناطق مختلف (بوم محور کردن) اقدام شود. تصمیم‌گیری بایستی در هر پایه بر اساس نیاز، مسائل و مشکلات، منابع، اولویت‌ها و داده‌ها ارائه شده از سطوح پایین باشد. با توجه به اینکه برنامه‌ریزی بیشترین ارتباط را با مردم و کسانی که از نتایج آن متأثر می‌گردند، داراست، از این رو ضروری است به منظور انطباق نتایج هر طرح با خواسته‌ها و نیازهای ذی‌نفعان، زمینه‌های مشارکت آنان در فرایند برنامه‌ریزی فراهم گردد. برای نمونه و در جهت تحقق این موضوع، می‌توان به اهمیت حضور نمایندگان منتخب روستاها (شوراهای اسلامی و دهیاری‌ها) در مراحل تهیه، بررسی و تصویب طرح‌های توسعه و عمران روستایی اشاره داشت...».

• تدریج گرایی

هر چند در تهیه و اجرای طرح هادی کمک مالی روستاییان، عاملی برای سرعت بخشی در اجرای پروژه‌های طرح به شمار می‌آید، اما با توجه به محرومیت بخش قابل توجهی از روستاهای مشمول طرح، کمک‌های مردمی در بسیاری از روستاها به حداقل می‌رسد. محدودیت منابع و میزان اعتبارات تخصیصی، بعضاً به افزایش فاصله زمانی بین تهیه و اجرای طرح می‌انجامد. این موضوع نیز همانند تسهیلات مالی می‌تواند در موفقیت طرح هادی روستایی اثرگذار باشد. در واقع فاصله طولانی‌تر بین سال تهیه و آغاز طرح باعث می‌شود تا طرح خاصیت به روز بودن خود را از دست داده و بین نیازهای تشخیص داده شده در طرح با نیازهای جدید مردم همخوانی کمتری باشد. از طرف دیگر آمار و اطلاعات با مرور زمان دستخوش تغییر می‌شوند. یکی از آقایان مصاحبه شونده با ۳۹ سال سن و مشاور طرح هادی در این خصوص گفت:

«... یکی از ویژگی‌های برنامه‌ریزی کالبدی، قابلیت انعطاف‌پذیری آن با تغییرات پیش بینی نشده آتی است. در اجرای طرح باید جدیت و قاطعیت وجود داشته باشد. طرح هادی روستایی مبتنی بر اهداف، پیشنهادها و مقرراتی است که مسائلی مانند عدم تخصیص اعتبارات کافی و برنامه مدون مالی به منظور اجرای کامل طرح هادی در نواحی روستایی، تحقق و پیاده‌سازی صحیح و کارآمد طرح را با چالش مواجه می‌کند...».

• پایش و ارزشیابی

پایش و ارزشیابی‌های مستمر به عنوان ابزارهای مهم کنترل و هدایت در افزایش کارایی عملکرد نظام و تسریع در فرایند توسعه روستایی، از اهمیت بسزایی برخوردارند. پایش ترکیبی از سنجش، ضبط، گردآوری، پردازش و رساندن اطلاعات برای کمک به تصمیم‌گیری مدیریت پروژه است. به طور مثال در این زمینه یکی از مصاحبه شوندگان خانم با ۳۸ سال سن و کارمند شرکت مهندسی مشاور عقیده دارد:

«... شناخت محیط پیرامونی و پایش و ارزشیابی اثرات برنامه‌ها و اقدامات، علاوه بر کم کردن هزینه‌های توسعه و افزایش سرعت آن، شرایط اثربخشی برنامه‌های توسعه را نیز افزایش می‌دهد و از تکرار راه‌های رفته و پرداخت مجدد هزینه‌ها جلوگیری می‌کند. نظام سیاست‌گذاری و اجرایی بنیاد مسکن نیازمند نظارت و ارزشیابی توسعه روستایی است تا بر آن اساس بتواند اثرات برنامه‌ها و اقدامات را بر سطح زندگی و فعالیت روستاییان مورد بررسی قرار دهد و در مواقع لزوم با اصلاح و تکمیل روندها در ارتقای توسعه روستایی به طور کارآمد و مؤثری وارد شود...».

آقای ۴۰ ساله به عنوان یکی از متخصصان شاغل در یک سازمان دولتی نیز در این خصوص اظهار داشت:

«... بنیاد مسکن باید درباره منافع و تبعات انتخاب‌های پیش روی روستاییان، به طور شفاف و به اندازه کافی اطلاع‌رسانی کرده تا گروه‌های اجتماعی قادر به تصمیم‌گیری و انتخاب آگاهانه شوند. بهتر است تیم اجرایی در روستا همواره از روند اجرای فعالیت‌های خود، گزارش تهیه نموده و اقدامات خود را ثبت نماید. این کار نوعی نظارت و ارزیابی است که در آن وضعیت پروژه از لحاظ پیشرفت یا عدم پیشرفت با توجه به اهداف و معیارهای تعیین شده، سنجیده می‌شود تا بتوان عملکرد پروژه را به منظور مدیریت بهینه‌تر و مؤثرتر خروجی‌ها و دستاوردها تعیین کرد. وضعیت موجود با آنچه قبل از انجام پروژه بوده و وضعیت ایده آل مورد نظر مقایسه می‌شود تا به این سؤال پاسخ داده شود که پروژه در راه صحیح هدف قرار دارد یا خیر؟ وجود یک نظام ارزیابی و نظارت مستمر و یا جلسات منظمی که در بین تیم پروژه و سایر ذی‌نفعان برگزار می‌شود، می‌تواند نشانه خوبی برای بررسی پاسخ به این سؤال باشد...».

در یک جمع‌بندی کوتاه از نگاه مصاحبه‌شوندگان، برنامه‌ریزی بایستی دارای اصولی از قبیل یکپارچگی، مشارکت دست‌اندرکاران محلی، مسئله‌محوری، تدریج‌گرایی، پایش و ارزشیابی باشد. با توجه به اصول بنیادین مطرح شده، چارچوب طرح پیشنهادی جدید، از نوع برنامه‌ریزی اجتماع‌محور خواهد بود (شکل شماره ۲).

شکل ۲. اصول بنیادین برنامه‌ریزی پیشنهادی

بحث

طرح هادی روستایی به عنوان یک سند توسعه روستایی موضوعی حاکمیتی تلقی می‌شود که توسط دولت برای روستاها تهیه و اجرا می‌شود. با پذیرش این موضوع طرح مذکور بایستی به نحوی تهیه و اجرا گردد که بسترساز تحولات مثبتی در سکونتگاه‌های روستایی کشور شود. البته در کنار اثرات مثبت این طرح در امر توسعه روستایی، اثرات نامطلوبی نیز در روستاها به دنبال داشته است. غالباً این طرح به شیوه طرح‌های جامع شهری، طرح‌ریزی و اجرا می‌شود و شرایط خاص اجتماعی و اقتصادی روستایی را مورد غفلت قرار می‌دهد. یا به عبارتی ویژگی‌های اصلی مناطق و محورهای توسعه به شکل کارآمدی مشخص نمی‌شوند. در این بین حاکمیت نگرش بخشی از مشکلات بنیادین فرایند کلی برنامه‌ریزی توسعه ملی و از جمله توسعه روستایی در طی دهه‌های گذشته بوده است که بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی نیز سلطه دارد. برابر متون نظام برنامه‌ریزی با ساختار متمرکز، تنظیم و اجرای راهبردها و سیاست‌های توسعه به صورت متمرکز است. برنامه‌ریزی در سطوح منطقه‌ای و محلی نیز متأثر از این سیستم متمرکز بوده و طرح‌ها و پروژه‌ها در چارچوب برنامه ملی و از بالا به پایین و با حداقل مشارکت شهروندان تهیه می‌شوند. درواقع برنامه‌ریزی در کشور ایران به روش سنتی صورت می‌گیرد و برنامه‌های تدوین شده در زمینه توسعه محلی با اوضاع و دستاوردهای علمی زمان حاضر تطابق و سنخیت ندارند. این در حالی است که با گذشت زمان، مفاهیم جدیدی همچون انعطاف‌پذیری، بازنگری، ارزیابی و کنترل، هشدار مستمر و ... بر مقوله برنامه‌ریزی اضافه شده‌اند. همان‌گونه که بررسی‌های نظری این پژوهش، در خصوص سیر تحول الگوها و نظریه‌های برنامه‌ریزی مؤید آن است که نظام برنامه‌ریزی در سطح جهانی به سمت نظامی منعطف و فرایندی در حال تغییر بوده که ناشی از درک نقش و جایگاه مشارکت‌های مردمی در فرایند برنامه‌ریزی است.

نتایج پژوهش پیش رو همانند شواهد و مطالعات مختلف بیانگر آن است که بعد از گذشت چندین سال از تهیه، تدوین و صرف هزینه‌های قابل توجه جهت اجرای طرح هادی روستایی، این طرح در دستیابی به اهداف و نتایج مورد انتظار موفق نبوده است. برهم خوردگی سازمان فضایی، تضعیف انسجام و تنوع در عناصر بافت کالبدی، تضعیف چشم‌انداز بصری، تضعیف هویت فرهنگی، تقویت شهرگرایی، ایجاد عناصر ناسازگار با محیط روستا (عزیزپور، ۱۳۹۱)، نبود یا نقص مطالعات محیطی، پیش‌بینی نکردن آثار اجرای پروژه‌ها بر محیط طبیعی و محیط‌زیست روستاها (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷)، ضعف

مشارکت روستاییان، نقش ضعیف بهسازی در عرصه امکانات و عدم موفقیت در کنترل مهاجرت (موسوی قهدریجانی، ۱۳۸۳)، از نقایص عمده طرح هادی به شمار می‌روند. از نگاه افراخته و همکاران (۱۳۹۰)، امیدپور (۱۳۹۳)، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۹۴)، پاپلی یزدی و ابراهیمی (۱۳۹۶)، والنسیا^۱ و همکاران (۲۰۱۰)، سیسیلیانو^۲ (۲۰۱۲)، فابریسیوس^۳ و همکاران (۲۰۱۳)، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بروز این اثرات روندهایی چون نبود یک نظام منسجم فکری از طرح در گستره معناشناسی طرح‌های روستایی و شهری، ورود قوانین و استانداردهای شهری به صورت مستقیم و بدون یک شناخت صحیح از نیازمندی‌های زندگی روستایی، عدم جلب مشارکت روستاییان، توجه بیشتر به همه جانبه نگری در شرح خدمات و تهیه و اجرای این طرح‌ها، تأکید بر رویکرد یکسان‌سازی کالبدی، کم‌دقتی برخی از مشاوران در تهیه و ارائه نقشه پیشنهادی، کم‌توجهی به پرداخت خسارت‌ها، ضعف در سیاست‌گذاری دولتی و نبود انگیزه‌های کافی برای توسعه عمرانی روستاها است.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل شده از بررسی‌های تطبیقی حاکی از آن است که در حالت کلی سیستم برنامه‌ریزی کشور متمرکز و طرح‌ها و برنامه‌ها در چارچوب برنامه ملی است. در تجربیات ناموفق، طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای به عنوان یک برنامه کالبدی و مقطعی صرف برای یک زمان معین نگریسته شده‌اند، نه به عنوان سندی که اهداف، مأموریت‌ها و سیاست‌های حفاظتی، توسعه‌ای و عمرانی روستا را به صورت همه جانبه (اجتماعی، اقتصادی، محیطی و کالبدی) مدنظر قرار داده باشند. در حالی که این طرح‌ها در چارچوب برنامه‌ریزی متناسب و مفید باید راهنمایی برای هدایت و نظارت چگونگی توسعه روستایی تلقی گردند. با وجود چنین ضرورتی، تحقیقات انجام شده در حوزه برنامه‌ریزی توسعه روستایی اغلب بر مشکلات و مسائل تأکید کرده‌اند و کمتر به ارائه راه‌حل‌های برون‌رفت از این مسائل پرداخته‌اند؛ بنابراین در مقاله پیش رو، محققان سعی کردند تا با آگاهی از نارسایی‌ها و چالش‌های پیش روی طرح‌های توسعه سکونتگاه‌های روستایی (طرح هادی)، اصول برنامه‌ریزی جدیدی را از زاویه دید خبرگان دانشگاهی و دستگاه‌های اجرایی ارائه دهند و متفاوت از پژوهش‌های دیگر از طریق روش مصاحبه به یک درک جدیدی از اصول برنامه‌ریزی برسند. یافته‌های پژوهش پیش رو، منجر به این نتیجه شد که رویکرد حاکم بر برنامه‌ریزی روستاها باید اجتماع محور باشد. این چارچوب بر اصول بنیادینی مانند یکپارچگی، مشارکت دست‌اندرکاران محلی، مسئله محوری، تدریج گرایی، پایش و ارزشیابی تأکید دارد. از این رو، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان باید در بازاندیشی چارچوب نظری طرح هادی به این رویکرد و اصول مورد تأکید توجه داشته باشند و بستر را برای تحقق پذیری و اثربخشی آن فراهم سازند. برنامه‌های توسعه‌ای در مقیاس‌های مختلف می‌بایست جامع و منسجم بوده، با هم مطابقت داشته و قادر به تدوین چشم‌اندازهای استراتژیک درباره منطقه مربوطه باشند. همچنین این برنامه‌ها بایستی آینه‌ای جهت انعکاس اولویت‌ها و تقاضاهای محلی باشد و به هنگام تدوین و اجرای یک برنامه محلی، حمایت و مشارکت عمومی از ملزومات کار محسوب می‌شود. در نهایت برنامه‌های توسعه‌ای محلی ایران می‌بایست شرایط اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی را در دستور کار خویش لحاظ نماید؛ زیرا مناطق روستایی مختلف دارای شرایط، ضوابط، ویژگی‌ها، اقتضانات اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی خاص خود هستند و سازوکارهای بهینه نیز با توجه به ویژگی‌های خاص هر منطقه تعیین می‌شود. درواقع تا ویژگی‌ها و شرایط هر منطقه روستایی مشخص نشود، نمی‌توان نسخه‌ای برای ارتقای طرح هادی یا هر نوع طرح دیگر ارائه نمود. هدف‌های مد نظر یک طرح هادی روستایی کارا و اثربخش بر پایه سامانه ایستا بنا نشده است، بلکه آن‌ها با توسعه متناسب با شرایط محلی و همچنین ایجاد و تقویت مشارکت محلی در ساختار نواحی روستایی، سازگار و پویا شده‌اند. این برنامه‌ها باید امکان مشارکت نهادهای محلی و دولتی را فراهم سازند که مهم‌ترین پیش نیاز این

^۱ Valencia

^۲ Siciliano

^۳ Fabricius

مشارکت آموزش است.

تقدیر و تشکر

بدین‌وسیله نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب تشکر صمیمانه خود را از کلیه مشارکت‌کنندگان در فرایند انجام این پژوهش به عمل آورند.

منابع

- اجاللی، پرویز؛ رفیعان، مجتبی و عسگری، علی. (۱۳۹۹). *نظریه‌های برنامه‌ریزی: دیدگاه‌های سنتی و جدید*. تهران: نشر آگه.
- ازکیا، مصطفی و دیباجی فروشانی، شکوه. (۱۳۹۵). نقد برنامه‌های توسعه روستایی در ایران. *فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۵ (۱)، ۱۰۳-۱۲۵.
- اسدی، ایرج و سعیدنیا، احمد. (۱۳۸۹). نظریه‌های برنامه‌ریزی و زمینه‌های شکل‌دهنده آن‌ها از اوایل قرن بیستم تا اواسط دهه ۱۹۷۰. *فصلنامه معماری و شهرسازی*، ۴ (۲)، ۱۱۹-۱۰۳.
- اسدی، زینب؛ پوررمضان، عبیسی و مولایی هاشجین، نصرالله. (۱۳۹۵). نقش مشارکت در توسعه روستایی بخش خشکبیجار شهرستان رشت. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۵ (۱)، ۸۲-۶۱.
- افراخته، حسن؛ محمودپور، ربیوار؛ اسدی، میترا و دامن باغ، جواد. (۱۳۹۰). ارزیابی طرح هادی روستایی با تأکید بر میزان رضایت مردمی (مطالعه موردی: روستای دزلی در شهرستان سروآباد). *مجموعه مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی توسعه روستایی*، دانشگاه فردوسی مشهد.
- امیدپور، فرودس. (۱۳۹۳). رویکرد کالبدی هویت‌بخش مناطق روستایی در برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی مورد: طرح‌های هادی روستایی. *مجموعه مقالات همایش ملی چشم‌انداز توسعه پایدار روستایی در برنامه ششم توسعه کشور*، انجمن علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی ایران.
- ایمانی، بهرام؛ خلیفه، ابراهیم و ابراهیمی، خدیجه. (۱۳۹۶). ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای کندوان، آذربایجان شرقی). *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۶ (۲)، ۷۱-۵۷.
- آسایش، حسین. (۱۳۹۳). *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی*. تهران: نشر دانشگاه پیام نور.
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۳۹۴). *مجموعه قوانین و مقررات اختصاصی حوزه عمران روستایی*. تهران: نشر پژوهشکده سوانح طبیعی.
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۴۰۰). *وضعیت طرح‌های هادی مطالعه و اجرا شده کشور*. تهران: نشر معاونت عمران روستایی.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمدمامیر. (۱۳۹۶). *نظریه‌های توسعه روستایی*. تهران: انتشارات سمت.
- حاجی نژاد، علی؛ پایدار، ابودر و صادقی، خدیجه. (۱۳۹۳). میزان موفقیت طرح‌های هادی روستایی از دیدگاه مردم و مسئولان مورد شهرستان رشتخوار. *جغرافیا (فصلنامه انجمن جغرافیایی ایران)*، ۱۲ (۴۳)، ۸۱-۱۰۳.
- رحیمی موقر، سعید. (۱۳۷۲). *برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی*. تهران: نشر جانزاده.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی در سطح محلی و جایگاه آن در برنامه‌های توسعه کشور. *اولین کنفرانس بین‌المللی توسعه روستایی، تجارب و آینده‌نگری در توسعه محلی*، زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۶۱-۴۸.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۳). *برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران*. تهران: نشر قومس.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ خلیفه، ابراهیم؛ پورطاهری، مهدی و رحمانی فضلی، عبدالرضا. (۱۳۹۵). تحلیل الگوی مدیریت برنامه‌ریزی فضایی مناطق روستایی در ایران مورد مطالعه: طرح‌های هادی مناطق روستایی استان تهران. *فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۰ (۳)، ۱۰۲-۶۱.
- زاهدی، محمدجواد؛ غفاری، غلامرضا و ابراهیمی لویه، عادل. (۱۳۹۱). کاستی‌های نظری برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران. *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۳ (۴)، ۲۴-۱.

سازمان ملل. (۱۳۷۰). بخش همیاری فنی برای توسعه؛ رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی توسعه (رویه‌ها، روش‌ها و فنون). ترجمه محمد هومن. تهران: دفتر تحقیقات و معیارهای فنی سازمان برنامه‌بودجه.

سلطانی، ناصر. (۱۳۹۲). ارزیابی موانع فراروی طرح‌های آمایش سرزمین در ایران با رویکرد تلفیقی. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۱۷ (۳)، ۶۳-۸۴.

سیف‌الدینی، فرانک و پناهنده خواه، موسی. (۱۳۸۹). چالش‌ها و موانع برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در ایران. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۲ (۷۳)، ۸۳-۹۸.

شماعی، علی؛ احمدآبادی، فرشته و احمدآبادی، حسن. (۱۳۹۳). ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان نیشابور). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳ (۶)، ۷۵-۸۸.

صادقی زرقری، خدیجه. (۱۳۹۲). کاربرد روش کیو در تبیین دلایل اختلاف دیدگاه مردم و مسئولان در میزان موفقیت طرح‌های کالبدی روستایی (مطالعه موردی: فعالیت‌های بنیاد مسکن شهرستان رشتخوار). پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. به راهنمایی دکتر علی حاجی نژاد. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا.

طالب، مهدی. (۱۳۹۹). مدیریت روستایی در ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

عزیزپور، فرهاد. (۱۳۹۱). ضرورت بازاندیشی فکری در تهیه طرح هادی روستایی. فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی، ۱ (۲)، ۹۰-۸۱.

عزیزپور، فرهاد و محسن زاده، آرمن. (۱۳۸۸). الگوی مطلوب توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی در برنامه‌های کلان کشور با تأکید بر برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.

عنابستانی، علی‌اکبر و موسوی، سیده مهدیه. (۱۳۹۶). بررسی میزان مشارکت روستاییان در روند تهیه و تصویب طرح هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان دشتستان). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۲ (۳)، ۵۶۹-۵۸۳.

متوسلی، بهنام؛ قربانین، علیرضا؛ نادریان زاده، علیرضا و زارعشاهی، حسین. (۱۳۹۵). بررسی عوامل و دلایل تغییر کاربری در طرح‌های هادی روستاهای شهرستان تفت طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۸۹. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳۵ (۱۵۵)، ۹۲-۷۷.

مجیدی، افسانه. (۱۳۹۹). ارائه چارچوب برنامه‌ریزی توسعه نقاط روستایی، مورد مطالعه: ناحیه شرقی استان گلستان. رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. به راهنمایی دکتر فرهاد عزیزپور، تهران: دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم جغرافیایی.

محمدپور، احمد. (۱۳۹۲). روش تحقیق کیفی ضد روش: مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی. جلد دوم، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

مطیعی لنگرودی، سید حسن. (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران. مشهد: نشر جهاد دانشگاهی فردوسی مشهد.

مطیعی لنگرودی، سید حسن و یاری، ارسطو. (۱۳۸۹). حفاظت محیط‌زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۱ (۳)، ۴۵-۶۰.

مظفر، فرهنگ؛ حسینی، باقر؛ سلیمانی، محمد؛ ترکاشوند، عباس و سرمدی، علی‌اکبر. (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی بر محیط‌زیست روستاهای ایران. فصلنامه علوم محیطی، ۵ (۳)، ۱۱-۳۲.

موسوی قهدریجانی، محمد. (۱۳۸۳). ارزشیابی اثرات اجتماعی طرح‌های بهسازی روستایی استان اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی. به راهنمایی دکتر فرامرز رفیع پور، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

الیاس زاده مقدم، نصرالدین. (۱۳۹۰). بررسی و امکان‌سنجی جایگزینی الگوی برنامه‌ریزی ساختاری-راهبردی با الگوی برنامه‌ریزی جامع شهری در ایران: مطالعه‌ای تطبیقی-مقایسه‌ای. فصلنامه معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۴ (۶)، ۳۵-۴۸.

References

- Afarakhte, H. Mahmoudpour, R., Asadi, M., & Daman Bagh, J. (2018). Evaluation of the rural leadership plan with an emphasis on the level of people's satisfaction (case study: Dezli village in Sarovabad city). *Proceedings of the first national conference on geography and rural development planning*, Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian].
- Ajlali, P., Rafiyan, M., & Asgari, A. (2019). *Planning Theories: Traditional and New Perspectives*. Tehran: Agah Publishing. [In Persian].

- Anabestani, A. A., & Mousavi, S. M. (2016). Investigating the level of participation of villagers in the process of preparing and approving the rural leadership plan (case study: Dashtestan city). *Journal of Human Settlements Planning Studies*, 12(3), 583-569. <https://www.magiran.com/paper/1832720>. [In Persian].
- Asadi, I., & Saeed Nia, A. (2009). Planning theories and their formative contexts from the early 20th century to the mid-1970s. *Journal of Architecture and Urbanism*, (2) 4, 103-119. doi: 10.30480/AUP.2010.194. [In Persian].
- Asadi, Z., Pourramzan, I., & Moulai Hashjin, N. (2015). The role of participation in the rural development of Khokhbijar section of Rasht city. *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 5(1), 61-82. doi:10.18869/acadpub.serd.5.15.61. [In Persian].
- Asayesh, H. (2014). *Principles and methods of rural planning*. Tehran: Payam Noor University Publishing. [In Persian].
- Azizpour, F. (2012). The need for intellectual rethinking in the preparation of the rural guide plan. *Journal of Physical-Spatial Planning*, 1 (2), 81-90. https://psp.journals.pnu.ac.ir/article_2165.html. [In Persian].
- Azizpour, F., & Mohsenzadeh, A. (2008). The ideal pattern of physical development of rural settlements in the country's macro plans with emphasis on the fifth plan of economic, social and cultural development. *The first national conference on rural housing and physical development*, Zahedan: University of Sistan and Baluchistan. [In Persian].
- Corbin, J., & Strauss, A. (2018). *Fundamentals of qualitative research: techniques and stages of generating grounded theory*. Translated by Ibrahim Afshar. Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Corbin, J., & Staruss, A. (2019). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, (4th ed.), London: SAGE Publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/basics-of-qualitative-research/book235578>
- Eliaszadeh Moghadam, N. (2010). Investigating and feasibility of replacing the structural-strategic planning model with the comprehensive urban planning model in Iran: a comparative study. *Journal of Arman Shahr Architecture and Urbanism Quarterly*, 4 (6), 35-48. http://www.armanshahrjournal.com/article_32670.html. [In Persian].
- Ezekia, M., & Dibaji Forushani, Sh. (2015). Criticism of rural development programs in Iran. *Journal of Social Studies and Research in Iran*, 5 (1), doi:103-125. 10.22059/JISR.2016.58378. [In Persian].
- Fabricius, C., Koch, E., Turner, S., & Magome, H. (2013). *Rights Resources and Rural Development Community-based Natural Resource Management in Southern Africa*, 1st Edition, Routledge. <https://doi.org/10.2989/10220110509485880>.
- Hajinejad, A., Paydar, A., & Sadeghi, Kh. (2014). The success rate of rural leader projects from the point of view of people and officials in the case of Rashtkhar city. *Geography (Journal of the Iranian Geographical Society)*, 12 (43), 81-103. [In Persian].
- Imani, B., Khalife, E., & Ebrahimi, Kh. (2016). Evaluation of the effects of Hadi project implementation in sustainable rural development (case study: Kandavan village, East Azerbaijan). *Journal of Rural Research and Planning*, 6(2), 57-71. <https://www.magiran.com/paper/1731072>. [In Persian].
- Islamic Revolution Housing Foundation (2014). *A set of rules and regulations specific to the field of rural development*. Tehran: Publication of Natural Disasters Research Institute. [In Persian].
- Islamic Revolution Housing Foundation (2021). *The status of the country's studied and implemented leader projects*. Tehran: Publication of the Rural Development Deputy. [In Persian].
- Kadirbeyoglu, Z., & Ozertan, G. (2015), Power in the governance of Common-pool resources: A comparative analysis of irrigation management decentralization in Turkey. *Journal of Environmental policy and governance*. 25(3): 157-171. doi:10.1002/EET.1673
- Majidi, A. (2019). Presenting the planning framework for the development of rural areas, case of study: the eastern district of Golestan province. *Doctoral thesis of geography and rural*

- planning*. Under the guidance of Dr. Farhad Azizpour, Tehran: Khwarazmi University, Faculty of Geographical Sciences. [In Persian].
- Maxwell, J. A. (2019). *Qualitative Research Design: An Interactive Approache*. Second Edition. London: SAGE Publications. <https://www.amazon.com/Qualitative-Research-Design-Interactive-Approach/dp/0761926070>.
- Mohammadpour, A. (2012). *Anti-Method Qualitative Research: Steps and Practical Procedures in Qualitative Methodology*. Volume II, Tehran: Sociologists Publications. [In Persian].
- Motevaseli, B., Ghorbanian, A., Naderianzadeh, Al., & Zareshahi, H. (2015). Investigating the factors and reasons for the change of use in the Hadi plans of the villages of Taft during the years 2009-2012. *Journal of Rural Housing and Environment*, 35 (155), 77-92. URL: <http://jhre.ir/article-1-641-fa.html>. [In Persian].
- Motiei Langroudi, S. H. (2012). *Rural planning with an emphasis on Iran*. Mashhad: Ferdowsi Academic Jihad Publication of Mashha. [In Persian].
- Motiei Langroudi, S. H., & Yari, A. (2010). Environmental protection and physical development planning of the village with an emphasis on the evaluation of rural leader plans. *Journal of Geography and Environmental Planning*, 21(3), 45-60. doi: 20.1001.1.20085362.1389.21.3.3.1. [In Persian].
- Mousavi Qahdrijani, M. (2013). Evaluating the social effects of rural improvement projects in Isfahan province. *Master thesis of social sciences*. Under the guidance of Dr. Faramarz Rafipour, Tehran: Shahid Beheshti University, Faculty of Literature and Humanities. [In Persian].
- Mozafar, F., Hosseini, B., Soleimani, M., Turkashvand, A., & Sarmadi, A. A. (2008). Evaluation of the effects of the implementation of rural guide projects on the environment of the villages of Iran. *Journal of Environmental Science Quarterly*, 5(3), 11-32. https://envs.sbu.ac.ir/article_95855.html. [In Persian].
- Omidpur, F. (2013). The physical approach of identifying rural areas in the physical-spatial planning of the case: rural leader plans. *Proceedings of the national conference on the perspective of sustainable rural development in the sixth development program of the country*, Scientific Association of Geography and Rural Planning of Iran. <https://civilica.com/l/5561/> [In Persian].
- Papoli Yazdi, M. H., & Ebrahimi, M. A. (2016). *Theories of rural development*. Tehran: Samit Publications. [In Persian].
- Rahimi Muqar, S. (1993). *Economic development planning*. Tehran: Janzadeh publishing house. [In Persian].
- Rezvani, M. R. (2014). *Rural development planning in Iran*. Tehran: Qoms Publishing. [In Persian].
- Rezvani, M. R. (2019). Planning at the local level and its place in the country's development plans. *First International Conference on Rural Development, Experiences and Prospects in Local Development*, Zahedan: University of Sistan and Baluchistan, 48-61. [In Persian].
- Ruknadin Eftekhari, A. R., Khalife, I., Portahari, M., & Rahmani Fazli, A. (2015). Analysis of the spatial planning management model of rural areas in Iran under study: Hadi plans of rural areas of Tehran province. *Journal of Space Planning and Design*, 20 (3), 61-102. <https://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-7320-fa.html>. [In Persian].
- Sadeghi Zargari, Kh. (2012). The application of the Q method in explaining the reasons for the difference in people's and officials' views on the success rate of rural physical projects (case study: the activities of Rashtkhar Housing Foundation). *Master thesis of geography and rural planning*. Under the guidance of Dr. Ali Hajinejad. Zahedan: University of Sistan and Baluchistan, Faculty of Geography. [In Persian].
- Seifodini, F., & Panahandeh Khah, M. (2009). Challenges and obstacles of regional development planning in Iran. *Journal of Human Geography Research*, 42 (73), 83-98. https://jhgr.ut.ac.ir/article_24471.html. [In Persian].

- Shamaei, A., Ahmadabadi, F., & Ahmadabadi, H. (2014). Evaluation of the effects of Hadi plan implementation on rural settlements (case study: Neishabur city). *Journal of Rural Research and Planning*, 3(6), 75-88. <https://civilica.com/doc/663827/>. [In Persian].
- Siciliano, G. (2012). Urbanization strategies, rural development and land use changes in China: A multiple-level integrated assessment. *Journal of Land Use Policy*, 29(1):165-178. doi:10.1016/j.landusepol.2011.06.003.
- Soltani, N. (2012). Evaluating the obstacles facing land development projects in Iran with an integrated approach. *Journal of Space Planning and Design*, 17(3), 63-84. URL: <http://hmsmp.modares.ac.ir/article-21-2479-fa.html>. [In Persian].
- Taleb, Mehdi (2019). *Rural management in Iran*. Tehran: Tehran University Press. [In Persian].
- United Nations (1991). *Technical assistance department for development; Guidelines for development planning (procedures, methods and techniques)*. Translated by Mohammad Homan. Tehran: Bureau of Research and Technical Criteria of Program and Budget Organization. [In Persian].
- Valencia Sandoval, C., Flanders, D. N., & Kozak, R. A. (2010). Participatory Landscape planning and Sustainable community Development: Methodological observations from a case study in rural Mexico. *Journal of Landscape and urban planning*, 94(1): 63-70. doi: 10.1016/J.LANDURBPLAN.2009.07.018.
- Zahedi, M. J., Ghafari, Gh., & Ebrahimi Loye, A. (2012). Theoretical shortcomings of rural development planning in Iran. *Journal of Rural Research*, 3 (4), 1-24. doi: 10.22059/JRUR.2013.30230. [In Persian].

کتابخانه دیجیتال فنی و مهندسی
دانشگاه صنعتی امیرکبیر